

УДК 378.015.31:745/749

Наталія Вересоцька

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО- УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядається використання засобів декоративно-ужиткового мистецтва у процесі формування творчої компетентності студентів технологічної освіти. Проаналізовано погляди сучасних дослідників на проблему розвитку творчої особистості засобами декоративно-ужиткового мистецтва. Наведені приклади подання навчального матеріалу з дисципліни «Декоративно-ужиткове мистецтво на уроках технологій» для студентів зі спеціальності «Технологічна освіта». Використовуючи засоби декоративно-ужиткового мистецтва, розкрито функції та позитивні сторони використання декоративно-ужиткового мистецтва при формуванні творчої особистості студентів технологічної освіти.

Ключові слова: компетентність, творчість, творча особистість, декоративно-ужиткове мистецтво, технологічна освіта, трудове навчання.

В статье рассматривается использование средств декоративно-прикладного искусства в процессе формирования творческой компетентности студентов технологического образования. Проанализированы взгляды современных исследователей на проблему развития личности средствами декоративно-прикладного искусства. Приведенные примеры представления учебного материала по дисциплине «Декоративно-прикладное искусство на уроках технологии» для студентов по специальности «Технологическое образование» используя средства декоративно-прикладного искусства. Раскрыты функции и положительные стороны использования декоративно-прикладного искусства при формировании творческой личности студентов технологического образования.

Ключевые слова: компетентность, творчество, творческая личность, декоративно-прикладное искусство, технологическое образование, трудовое обучение.

The article discusses the use of the means of applied and decorative arts in the process of formation of creative competence of students of technological education. This article analyzes the scientific approaches to the definition of the notion «competence», «creative competence». On the ground of the analysis of psycho-pedagogical and methodical literature the problem in the pedagogical theory and practice is examined. The views of modern researchers on the

problem of development of creative personality by means of applied and decorative arts are analyzed. The basic ways of development of creativity of students of technological education using applied and decorative arts in the classroom are revealed. Examples of educational material on the subject «Applied and decorative arts at Labor Training lessons in the classroom» for the students of the speciality «Technological education» using the means of applied and decorative arts are given in this article. Functions and positive aspects of using decorative arts in the formation of creative personality of students of technological education are disclosed.

Key words: *competence, creativity, creative, applied and decorative arts, technological education, Labor Training.*

Сьогодні зміст освіти не залишається незмінним: він змінюється під впливом розвитку техніки, науки, культури, а також у зв'язку з прогресом дидактики і методики. Передбачити всі ці зміни в деталях неможливо, адже проведені дослідження дозволяють визначити лише деякі найважливіші тенденції розвитку змісту освіти, тобто піддаються прогнозу і можуть бути статистично керованими [4].

У розвитку суспільства зростає роль людини як особистості: скрізь потрібні всебічно розвинуті, високоосвічені, ініціативні творчі працівники, люди з широким кругозором, з високою мораллю. Завдання розвитку підростаючого покоління стояло завжди. Однак в той час не було необхідних умов (матеріальної бази, кадрів) для послідовного розв'язку поставленої задачі. Тепер в Україні визріли об'єктивні умови для її практичного вирішення. В основу розвитку освіти покладена ідея відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, національного відродження України [4].

Саме декоративно-ужиткове мистецтво виконує специфічну, властиву лише йому функцію, яка полягає в тому, що воно розкриває перед особистістю світ реально-існуючої краси, яка приносить естетичну насолоду, відіграє значну роль у формуванні переконань, поглядів, норм і правил поведінки, є джерелом духовного багатства, стимулом активного життя [3].

Цілеспрямований розвиток особистості, як найвищої цінності суспільства – це процес найбільш повного розкриття і вдосконалення всіх наявних сил, здібностей і розумових потреб людини, що передбачає пропорціональне співвідношення духовного, морального і фізичного розвитку особистості відповідно до потреби відтворення продуктивних сил, суспільних відношень, науки, культури тощо [4].

Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (2004 р.) передбачає розв'язання ряду завдань, серед яких виділяється і завдання «формування творчої компетентності – здатності керуватися набутими художніми знаннями та вміннями, готовність використовувати готовий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями за

власними духовно-світоглядними позиціями» [5].

Компетентність є широкоживаним і дослідженим поняттям як в нашій країні, так і в зарубіжних країнах, проте і там не існує однозначності щодо визначення. Так, на думку експертів дослідної програми в галузі освіти «БЕСЕСО» (США та Канада), компетентність – це здатність людини успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби. На думку європейських міжнародних експертів, поняття «компетентність» визначається як спроможність кваліфіковано виконувати роботу. Там же зазначено, що компетентність – це широке поняття, яке включає в себе знання, уміння та навички [6].

Проблема формування компетентностей особистості є стратегічним завданням педагогіки і знаходить своє відображення у працях таких учених, як Л. Гузеєв, В. Давидов, О. Дахін, І. Єрмаков, І. Зимня, В. Лозова, А. Маркова, О. Савченко та багатьох інших.

Метою статті є висвітлення підходів до визначення поняття «компетентність», формування творчої компетентності студентів технологічної освіти, застосовуючи засоби декоративно-ужиткового мистецтва.

Аналізуючи різні підходи, дослідники вказують, що компетентність людини – це спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання, що дозволяють людині визначати і розв'язувати незалежно від ситуації проблеми, характерні для певної сфери діяльності [7].

Для визначення змісту поняття «компетентність» треба звернутися до його семантичного аналізу. Тлумачення цього поняття у словниках дає змогу зробити висновок, що поняття пов'язане з дефініцією «компетенція» та значенням прикметника «компетентний», які полягають у такому: компетенція – коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; коло питань, у яких певна особа володіє знаннями, досвідом; компетентність – володіння знаннями, які дають змогу мати власне судження про будь-що, висловлювати вагому, авторитетну думку [4].

Так, В. Краєвський та А. Хуторський пропонують розділити поняття «компетентність» і «компетенція» [6]. На їх думку, компетентність – це сукупність знань у дії, тобто система знань, яка орієнтована на практичне застосування. Ця система включає теоретичні, прикладні знання, а також емоційні та мотиваційні компоненти діяльнісних і процесуальних знань. На відміну від компетентностей, компетенції – це здатність людини реалізувати на практиці свою компетентність.

Компетентність «...формується передусім на основі опанування змісту загальної середньої освіти». Зміст освіти містить «систему наукових знань, навичок і вмінь, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток здібностей учнів, формування їх світогляду, набуття соціального досвіду, підготовку до суспільного життя й до професійної діяльності». Така багатоаспектність і багатокомпонентність не є випадковою, адже «зміст шкільної освіти має бути аналогом соціального досвіду». У соціальному

досвіді, як визначає І. Лернер, можна виокремити [4; 6]:

- знання про природу, суспільство, мислення, виробництво та способи діяльності, уже здобуті суспільством;
- досвід здійснення відомих способів діяльності, що втілюється в уміннях і навичках особистості, яка засвоює цей досвід;
- досвід творчої, пошукової діяльності з розв'язування нових проблем, що виникають перед суспільством;
- досвід ставлення до оточуючого світу, один до одного, тобто система вольової, моральної, естетичної, емоційної вихованості.

Ці компоненти змісту освіти повною мірою відповідають основним елементам структури компетентності. Очевидно, що реалізація положень нормативних документів про формування творчої компетентності учнів є можливою тільки за умови усвідомлення в широкому сенсі багатокомпонентного змісту освіти. Сьогодні декоративно-ужиткове мистецтво розглядається як важлива художньо-образна цілісність, що виконує численні функції. В навчально-виховному процесі використання функціонального потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва і, зокрема, народної творчості набуває особливого значення [4].

До ключових компетентностей можна віднести пізнавальну, соціальну, загальнокультурну, художньо-естетичну, громадську, комунікативну, інформаційну, підприємницьку компетентності [7].

Предметна компетентність вчителя трудового навчання має такі компоненти: художньо-естетична освіченість, художньо-професійна майстерність, психолого-педагогічна культура. Ці компоненти визначаються на основі Концепції загальної середньої освіти та Державних стандартів середньої загальної освіти та забезпечуються виконанням стандарту вищої освіти напрямку підготовки «Педагогічна освіта» за спеціальністю «Технологічна освіта».

Сьогодні декоративно-ужиткове мистецтво – складне, багатогранне художнє явище. Сучасні вчені-мистецтвознавці обґрунтовано виділяють три напрямки його розвитку: народне традиційне, професійне мистецтво і самодіяльна художня творчість [1].

Поняття «декоративне», «декоративно-ужиткове», «ужиткове» невинувато часто вживаються як синоніми. Між ними є аналітичний поділ, що вказує на міру утилітарних та декоративно-виражальних якостей у творі [2].

Народне декоративно-ужиткове мистецтво зародилось у первісному суспільстві, коли людина жила в умовах родового ладу, а засоби для існування добували примітивними знаряддями. Археологічні дослідження свідчать про високий рівень культури народів, які етнічно були предками українців, і залишили своїм нащадкам вироби народних умільців з глини, металу, каменю. Саме ці безіменні майстри створили підґрунтя, на якому розвилася самобутня культура Київської Русі [2].

Декоративна творчість – це світ навколо нас, світ культури, найближчий людині. Ця творчість включає в себе широкий спектр

естетичних значень, вона пов'язана з життям речей, предметів у культурному контексті. Естетичні предмети несуть у собі зв'язки і відношення людини до світу в цілому, містять образи і модулі людського світу – сходинки його осмислення і духовно-практичного освоєння [3].

Розглядаючи естетико-виховні можливості функцій декоративно-ужиткового мистецтва, С. А. Антонович вважає за доцільне виділити лише ті функції, які сприяють підвищенню рівня естетико-виховного впливу на особистість: комунікативну, пізнавальну, творчу [1].

Комунікативна функція декоративно-ужиткового мистецтва забезпечує діалог з особистістю, що спонукає її до плідного спілкування зі світом прекрасного. Твори народних майстрів захоплюють людину, створюють психологічний комфорт, спонукають до естетичної взаємодії, впливають на почуття людини і тим самим утворюють не формальний, а особистісно-виражений зв'язок з етнохудожніми цінностями [3].

Пізнавальна функція народного декоративно-ужиткового мистецтва пов'язана з освоєнням духовно цінного, що було набуто попередніми поколіннями. Як естетична категорія, народна художня творчість має широкий діапазон дії – від зовнішнього фіксування краси речей до усвідомлення закономірностей освоєння дійсності за законами краси. Пізнання прекрасного за допомогою народного декоративно-ужиткового мистецтва збагачує естетичні смаки, зміцнює критерії естетичних оцінок художніх явищ, формує справжні духовні інтереси і потреби в галузі культури, естетики одягу, побуту.

Творча функція народного мистецтва особливо важлива для педагогічної практики. Безпосереднє спілкування з творами декоративно-ужиткового мистецтва активізує людські емоції, викликає творчу уяву, стимулює фантазію, пробуджує почуття, збагачує образне мислення. На думку дослідників, естетична сила мистецтва виявляється не лише у здатності впливати на естетичні смаки, ціннісні орієнтації, але й у здатності будити творчий дух особистості. Саме через творчу працю максимально розкривається і опредмечується духовний світ людини, формуються такі риси характеру, як почуття власної гідності, цілеспрямованість, прагнення до морально-естетичних ідеалів, які впродовж століть виробив український народ [3].

У наш час декоративно-ужиткове мистецтво з його багатством матеріалів, конструктивно-формотворчих і декоруючих технік, помножених на функціональні типи побутових предметів, утворює надзвичайно розгалужену морфологічну систему, для аналізу якої необхідно насамперед скористатися низкою розроблених естетичних категорій: вид, рід, жанр, твір [2].

Засоби декоративно-ужиткового мистецтва поділяють на виразні та зображувальні (семантичні). Виразальні засоби або засоби виразності, як емоційно-художні, включають фактуру, текстуру, колір, графічність, пластичність, ажурність. Зображувальні засоби – знак, символ, метафора, алегорія, емблема – виступають носіями функціонально-ужиткової

інформації [3].

Кожен окремих засіб декоративно-ужиткового мистецтва не має в собі такої виховної сили, як їх єдність. Всі художні засоби повинні максимально виражати, відповідати задуманому автором змісту. При такій єдності, гармонії змісту і форми твір виступає як технічно досконалий, зроблений майстерно і має принаймні зовнішню, формальну красу. Естетична цінність художніх творів як складної інформативної системи багатогранна, що є основою для різноманітних естетичних переживань. Художні образи відображають дійсність в ціннісному аспекті, тому в змісті творів знаходять прекрасне чи красиве, потворне, комічне чи трагічне, піднесене. Отже засобом впливу на особистість виступають не конкретні засоби декоративно-ужиткового мистецтва, а декоративно-ужиткове мистецтво в цілому [3].

Навчальний курс «Декоративно-ужиткове мистецтво на уроках технологій» передбачає ознайомлення студентів із загальною теорією народної творчості, народного мистецтва, вивчення традиційних народних художніх промислів України, їх історії і сучасного стану, дає студентам основні відомості про технологію, художні особливості й стильові напрямки основних традиційних народних промислів, поширених на території України, сприяє розвитку творчого мислення і художніх здібностей, вихованню загальної етичної культури, формуванню художніх смаків на основі глибокого розуміння традиційного народного декоративно-прикладного мистецтва, формуванню навичок художньої обробки текстильних матеріалів, передбачає підготовку до самостійного проведення занять із художньої праці у загальноосвітній школі, а також у школах із поглибленим вивченням образотворчого мистецтва, до керівництва позакласною і позашкільною роботою з декоративно-ужиткового мистецтва, до роботи у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах із трудовим навчанням за профілями традиційних народних художніх промислів України.

У процесі занять студентам прищеплюється любов до народної творчості, розуміння її художніх цінностей і необхідності бережливого до неї ставлення. Вивчення кожного виду декоративно-прикладного мистецтва включає теоретичну частину і практичну роботу в навчальних майстернях.

Теоретична частина – лекційний курс – дає можливість ознайомитись з історією виникнення і розвитку кожного виду декоративно-прикладного мистецтва, його роллю у формуванні особистості.

До видів декоративно-ужиткового мистецтва відносять: художнє деревообробництво, художню обробку каменю, художню обробку кістки і рогу, художню кераміку, художнє скло, художній метал, художню обробку шкіри, художнє плетіння, в'язання, художнє ткацтво, килимарство, вишивку розпис, батік, писанкарство, фотофільмодрук, вибійку, випалювання, гравіювання, різьблення, карбування, художнє ковальство, скань, просічний метал, витинанки, мереживо, виготовлення виробів з

бісеру, емалі, а також меблів, посуду, хатніх прикрас, іграшок, одягу, ювелірних виробів тощо [1].

Студенти вивчають основи декоративної композиції, технічні, технологічні і художні особливості творів декоративно-прикладного мистецтва.

Практичні заняття мають на меті виготовлення художніх виробів. У процесі їх створення студенти засвоюють технологічні методи і прийоми художньої обробки матеріалів згідно з програмою.

При висвітленні питань необхідно звертатись до народних джерел мистецтва, його зв'язків з природою, побутом, фольклором, традиціями, що історично склалися і продовжують жити. Тільки повноцінне залучення особистості до традиційної народної творчості може стати умовою формування не тільки вмінь і професійних навичок, а й культури сприймання, розуміння мистецтва як вищої духовної цінності і культури художньої діяльності.

Основні завдання курсу:

- розкриття історичних витоків народної творчості, декоративно-прикладного мистецтва у духовно-матеріальному житті суспільства;
- ознайомлення з різними матеріалами, властивостями і особливостями їх художньо-образної мови;
- формування соціально активної творчої особистості;
- виховання естетичного сприймання творів мистецтва, навколишньої дійсності, явищ художньої культури, народних художніх традицій;
- формування практичних навичок роботи з різними матеріалами та інструментами;
- розвиток художньо-творчих здібностей студентів;
- оволодіння практичними традиційними методами, технікою і технологією виготовлення виробів декоративно-прикладного мистецтва;
- підготовка студентів до самостійного викладання трудового навчання у загальноосвітній школі з освоєнням художньої обробки матеріалів відповідно до традицій місцевих народних художніх промислів і керівництва позакласною і позашкільною гуртковою роботою з декоративно-прикладного мистецтва;
- підготовка студентів до здійснення професійної орієнтації учнів міжшкільних навчально-виробничих комбінатів за профілями місцевих традиційних народних художніх промислів [7].

Завдяки проведенню бесід, організації сприйняття художніх творів відбувається розвиток художньої спостережливості, художнього бачення, зорової пам'яті і накопичення художніх знань. У свою чергу виконання спеціальних вправ на відчуття лінії, форми, кольору під час зображення виробів декоративно-ужиткового мистецтва допомагає формуванню морально-естетичного світогляду. Вивчення основ зображення орнаментів, вишивки, писанок передбачає надання необхідних теоретичних знань про

вироби декоративно-ужиткового, а також розкриття теоретичних аспектів зображення цих виробів на площині, в об'ємі, за уявою тощо [3].

Використання декоративно-прикладного мистецтва в навчальному процесі суттєвий вклад у формування морально-естетичного та творчого світогляду студентів технологічної освіти. Декоративно-прикладне мистецтво становить собою величезний досвід розвитку народу та його культури, формує глибоку повагу до джерел, розвиває патріотичні почуття і переконання як результат розуміння своєї належності до нації [7].

Позитивною особливістю декоративно-прикладного мистецтва є залучення молоді до прекрасного через різноманітні форми, які органічно вплітаються в повсякденне життя, побут, одяг, житло родини – розмальовані декоративні тарілки, різьблені з дерева речі, художні вироби з глини (гличики, миски, макітри, малі форми скульптури, кахлі), прикраси одягу, різні види тканини.

Таким чином, в ході теоретичного аналізу та практичної діяльності ми прийшли до висновку, що ефективним у формуванні творчої компетентності студентів технологічної освіти є взаємозв'язане застосування засобів декоративно-ужиткового мистецтва на уроках трудового навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є. А. Вибійка. Розпис // Декоративно-прикладне мистецтво: навч. посіб. для студ. пед. ін-тів / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів, 1992. – С. 45–48.
2. Антонович Є. А. Вишивка. Гаптування // Декоративно-прикладне мистецтво: навч. посіб. для студ. пед. ін-тів / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів, 1992. – С. 36–43.
3. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович. – Львів: Світ, 1992. – 272 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : Світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 134 с.
5. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 10. – С. 3–9.
6. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів // Педагогічна підготовка вищих навчальних закладів: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. – Х. : ОВС, 2002. – 164 с.
7. Освітнянські обрії : реалії та перспективи // Збірник наукових праць / Н. Т. Тверезовська (голова) та ін. – К. : ППТО, 2007. – № 1(1). – 432 с.
8. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005, – № 1. – С. 65–69.